

me je sav spor, po našem mišljenju nevažan, te smo i samo suglasje u podnaslovu izrazili Vukušićevim riječima. Ako je za koga ostalo otvorenim jesu li Hrvatska i hrvatski jezik potpuno oslobođeni od pritiska sa strane tek od 1990., možemo ponoviti da je tako i da to ne moramo dokazivati, jer je to očigledna činjenica. Drugo je pitanje imamo li i kakav imamo projekt za njih oslobođene, ali o tome se ne može usput raspravljati.

PROTIV ŠTOKAVSKOGA PURIZMA

(Mile Mamić: Jezični savjeti, Hrvatsko filološko društvo Zadar, Zadar, 1996., str. 229)

Ako netko tko je svjestan da je u jeziku dobro sve što je svrhovito, ipak odluči napisati knjigu jezičnih savjeta, istodobno znajući da i propisana norma nije za uvijek, da književna baština ponekad ne može biti čvrst oslonac i da se jezik kao sustav u standardnome liku nikada u potpunosti ne ostvaruje (u hrvatskome sustavu, primjerice, *l* na kraju sloga alternira s *o*, ali u standardnome hrvatskom normativni su likovi *sokol* i *orao*), onda se moramo zapitati zašto to čini i na kojim temeljima kani sazidati svoju građevinu. Točnije, pravo je pitanje pred čitateljem o što će pisac takvoga priručnika odmjeravati "svoju" normu. Koji je to "idealni" hrvatski kojemu teži svojim jezičnosavjetničkim prijedlozima.

Povijest hrvatskih jezičnih priručnika savjetničke naravi istodobno je povijest različitih viđenja idealnoga hrvatskoga.

Ovim smo o temi rekli sve što je bilo nužno reći da se potpuno raščiste stajališta, razgrnu motrišta i jarko rasvijetli misao. Nećemo se dati navući odmicanjem predmeta rasprave u neočekivane sporedne smjerove, na erističku dijalektiku kojom, kako označava Schopenhauer, vlada umijeće prepirke da se uvijek bude u pravu, per fas et nefas.

I. Škarić, Đ. Škavić, G. Varošaneć-Škarić

Svima je njima zajednička jedna crta: hrvatski je jezik u pisanju kvaren: dijelom iz neznanja, dijelom iz nebrige, koju još u *Planinama* Zoranić spominje ("ah, nepomnjo i nehaju jazika harvackoga!"), a najviše nepromišljenim unošenjem "tuđinaka" – riječi, fraza i izraza stranih naravi hrvatskoga. Misao o "pošpurenosti" hrvatskoga tuđicama proteže se od Zoranića preko Kurelca, Kuničića, Trnskoga, Zore, Rožića, Andrića, Maretića, Broza, Brabeca, Pavešića, Vidovića (da spomenem najvažnije) pa do Mamića. Sastavljani su popisi loših i manje loših riječi i oblika, navađane primjedbe tipa može li ili ne može hrvatski što "podnijeti", borilo se protiv talijanizama i germanizama, protiv rusizama i bohemizama, a u posljednjoj fazi, da paradoks bude veći, i protiv kroatizama. I to sve u ime idealnoga hrvatskoga! A kakva je i koja je narav toga hrvatskoga, nije se moglo izravno saznati ni iz jednoga od takvih priručnika. Nema naime dosada nigdje opisa hrvatskoga jezika kao "čistoga" sustava, pa nam ostaje svima skupa, zajedno s piscima jezičnosavjetničkih priručnika, da se

domišljamo o tome idealu i da ga, svatko po svojoj mjeri i (ne)znanju, stvara u vlastitoj svijesti. U tom pak može počivati korijen i sporazuma i nesporazuma u odnosu savjetničar : čitatelj.

Mamić je svoju odluku da napiše upravo ovakvu knjigu jezičnih savjeta stavio pod krunu Preradovićevih stihova: "Tuđ tuđinu, tebi tvoj doliči, tuđi poštuju, a svojim se diči." Njegov je hrvatski dakle njegov ponos. I tu je prva bitna razlika između Mamića i njegovih prethodnika. Jedni su naime zamjerali hrvatskomu izražajnu ograničenost, drugi nedotjeranost književnoga jezika, treći iznevjeru iskonskoga narodnoga govora, četvrti su ga se stidjeli, a peti ga zatajivali ili krivotvorili. Sve je to Mamić nadišao vjerom u hrvatski jezik, koji se ni po čem ne razlikuje od ostalih jezika. Sve što drugi jezici mogu, može i hrvatski. U tom je smislu na andrićevskoj crti iz njegova *Braniča*. Ali je pred Andrićem u velikoj prednosti: Mamićev *Jezični savjetnik* prva je hrvatska knjiga te naravi napisana u slobodi i to bitno mijenja autorov pristup, a time i njezin sadržaj. U tom se razlikuje i od Guberina-Krstićevih *Razlika*, koje su također bile ograničene hrvatskom državnom neslobodom.

Još nedavno o hrvatskome govoriti bila je prava mora. Otvorena razgovora nije bilo. Bitne su se misli smještale u podrubnike i vječito se strahovalo od reakcija. A sada odjedanput razgovor o hrvatskome postaje tako jednostavan i čist kao da je oduvijek i bilo tako. Je li posrijedi samo autorova akribija ili Mamić svoju oslobođenu misao crpi iz hrvatske slobode? Ovdje je riječ o jed-

nom i o drugom. Sretno spojenom u prepoznatoj vrijednosti novostečene slobode i slobodna pisanja o hrvatskome u neobičnu skladu akademskoga dokaza i dosjetke.

Slobodu Mamić doživljuje kao najveću odgovornost. Stoga su i njegovi jezični savjeti tako intonirani. U njega nema ni improvizacije ni isključivosti. Kada dokazuje, čini to primjenom nekoliko metoda: hodom u dijakroniju, tj. provjerom u starijim hrvatskim rječnicima, gramatikama i književnim djelima, usporedbom s drugim jezicima – s onima s kojima je hrvatski bio u višestoljetnu dodiru – listanjem različitih priručnika – rječnika, pravopisa, savjetovnika, enciklopedija – te provjerom stanja u hrvatskim govorima. Samo tako može sigurno zaključivati da se rodni grad Franje Asiškoga zove *Asizom*, a ne *Asizijem* (ili *Asisijem*), jer je prvi lik s duljom tradicijom u Hrvata (str. 44) ili upozoravati da *Holandija* i *Nizozemska* nisu isto (str. 16).

Knjigu je podijelio u dva dijela. U prvome govori o hrvatskim općejezičnim pitanjima, koja je svrstao u osam skupina (leksička i leksičko-tvorbena, morfološka i morfološko-sintaktička, tvorbena, sintaktička, glasovna, pravopisna, frazeološka i etimološka), a u drugome o terminološkim pitanjima (pravno, političko i gospodarsko nazivlje, sveučilišno nazivlje, kršćansko nazivlje). Na kraju je bibliografija i stvarno kazalo.

Da bi se pravo mogla ocijeniti ova knjiga, valja je staviti u kontekst dosadašnjih sličnih priručnika, napose onih s kojima na stanovit način obračunava. Ovo je knjiga protiv štokavskoga purizma

Karadžić-Daničić-Maretićeva smjera u hrvatskome jeziku i svega onoga što je iz takva pristupa izlazilo. Ovo je knjiga protiv redukcije hrvatskoga jezika i slijepa provođenja štokavskoga sustava u jeziku kojemu štokavski nije jedini književni i govorni izraz. Ova knjiga daje pravo na život mnogim do jučer prognanim riječima, Mamićevim prognanicama, koje su pod obrazinama pokrajinskih, zastarjelih ili čak ideološki obojenih bile istjerivane iz hrvatskoga pisma i govora.

Usporedi li se s Maretićevim ili Pavešićevim jezičnim savjetnikom, uočit će se da se Mamić zauzima za cjelinu hrvatskoga jezika. On vraća život mnogim zaboravljenim i potisnutim riječima. Ne poradi puka oživljavanja da bismo se razlikovali, nego zbog njihove svrhovitosti u gradnji polifunkcionalnoga standarda. Stoga standardolozima, a jezični savjetovatelji preuzimaju na se velik dio te odgovorne uloge, mora biti potpunoma jasan put neke riječi kroz jezik i njezino mjesto u sjecištu dijakronijsko-sinkronijskih odnosa. A da bi izbor standardnoga lika neke riječi bio dobar, savjetničar za taj birani, opći, ili što bi naši stari rekli, općeni jezični tip, mora izabrati ono što je u svojoj neobilježnosti tako obilježeno da je prepoznato kao općehrvatsko pa s tzv. dijalektalne ili "provincijske" razine može prijeći na opću (npr. *krvnik* i *hahar*, str. 174).

Mamić u svojim jezičnim savjetima ne zapušta ni stilsku razinu riječi. I nju može upotrijebiti kao razlikovnu u tumačenju sadržaja nekoga pojma. Da provjeri svoju misao, poslužit će se i anketom. Tek onda donosi sud i ispravlja suvremenoga rječničara. Tako je bilo i s *ljudinom*

(moralna veličina čovjeka) i *ljudeskarom* (fizički velik, snažan čovjek).

Velik dio ove knjige posvećen je raščlambi hrvatsko-srpskih jezičnih veza. Mamić se potrudio da ukine pravilo jezičnoga jednačenja po srpskosti prema kojemu je u hrvatskome bilo dobro samo ono što je postojalo i u srpskome. Riječ je o obračunu sa strujom u hrvatskome jezikoslovlju koju nazivamo vukovskom i koja je nasilno približavala hrvatski jezik srpskomu zatajivanjem hrvatskoga leksičkoga blaga i krivotvorenjem hrvatske jezične povijesti. Nije tu bila riječ samo o nerazumijevanju načela na kojima se gradi standardni jezik, nego o namjernom i sustavnom potiranju hrvatske sastavnice u nakani stvaranja zajedničkoga hrvatsko-srpskoga jezika.

Nakon Brodnjakova *Razlikovnoga rječnika* (1992) pojavilo se u Hrvatskoj više takvih razlikovnika različite kvalitete, pa se stječe dojam kao da je cijeli smisao i svrha hrvatskoga jezikoslovlja u ovom trenutku određivanje odnosa hrvatskoga jezika prema srpskome. Međutim to je samo prividno tako. Hrvatski se jezik mora odrediti njime samim i iz njega samoga. Hrvatsko-srpske veze tek su epizoda u višestoljetnome hrvatskom jezičnom hodu i moraju se epizodno i riješiti. Mamić je toga svjestan. On zna da je hrvatski jezik u jugoslavenskoj zajednici prošao svoju kalvariju, kojoj su dijelom uzrok i hrvatski jezikoslovci, koji su njime olako trgovali, pa je stoga smisao jezičnih savjeta te razine stvaranje tzv. nulte pozicije da bi se moglo ići dalje, što znači vraćanje hrvatskoga hrvatskomu.

A kako dalje? Jedini je put pronaći valjane razloge, što će reći jezične, za postojanje pojedinih riječi i oblika u hrvatskome jeziku. Štokavska puristička norma zabranjivala je, primjerice, likove *uvađati*, *prevađati*, *prevažati*, *odnašati* i sl. Mamić joj se suprotstavlja. I tu je natkrilio Pavešića. On piše: "Želimo li od tih glagola (*uvesti*, *navesti*, *zavesti*, *prevesti*, *povesti* itd; N. B.) načiniti nesvršene, positići ćemo to alternantnom alomorfizacijom i sufiksom *-iti*, pa će prema prezent-skoj osnovi *-ved-* za nesvršeni lik biti *-vod-*, a prema *-vez-* bit će *-voz-*: *odvoditi*, *dovoditi*, *predvoditi*... *odvoziti*, *dovoziti*, *prevoziti*... /.../ Usporedno s takvom imperfektivizacijom javljaju se nesvršeni likovi tvoreni unutarnjom tvorbom: *navoziti* – *navožati*, *izvoziti* – *izvažati* ... *navoditi* – *navođati*, *uvoditi* – *uvađati*... Te likove neki proskribiraju kao nepotrebne, ali Stjepan Babić u *Tvorbi riječi* na 475. str. ispravno upozorava da se oni ne bi smjeli diskriminirati dok se još ne istraži njihova razlikovnost od njihovih navedenih nesvršenih parnjaka." (str. 57) Ovdje nam je napomenuti da je o njihovoj funkcionalnosti u hrvatskome književnom jeziku pisao Josip Silić prije točno dvadeset godina (Pristup kategoriji aspektualnosti u hrvatskom književnom jeziku, Suvremena metodika nastave hrvatskoga ili srpskoga jezika, 2, 1977, str. 1-11).

Pred jezičnim savjetodavcima velika je opasnost da neku dobru riječ ili lik proglašavaju lošim (Pavešić je takvim proglasio prefiks *protu-* u složenicama tipa *protuzračni*). U Mamića nema takvih propusta. Da je njegov *Jezični savjetnik* pouzdan vodič, dokazom je i uspon na ljestvici

najčitanijih knjiga u Hrvatskoj proteklih tjedana. Primjedbe bi se uglavnom mogle svesti na neke stilske "nezgrapnosti" ili bolju potkrjepu pojedinih riječi. Navest ću nekoliko svojih zapažanja.

O hrvatskome standardu danas govorimo kao *jekavskome*, a ne *ijekavskome* (60). Nije najbolje odabran pridjev *normalan* za oznaku *uobičajenih* ili *običnih* likova/riječi u jeziku (na više mjesta). Za tuđicu *šegrt* (16) u hrvatskome se vrlo rano javlja riječ *djetić* (Dubrovnik, priobalje). Je li dobar naziv za rječnik četiriju jezika *četverojezični rječnik* (40)? Je li futur I. *složeno vrijeme* ili *način* (52), osobito u kontekstu značenja pomoćnoga glagola *htjeti* od kojega se tvori (80)? *Biograd na moru* pisalo se u Hrvata i poradi razlike prema *Stolnomu Biogradu* (93). Danas dodatka *na moru* zaista ne treba. Je li dobra sveza *daleko nadmoćniji* (100)? Je li dobro tvorena riječ *žrtvaonica* (104)? Jesu li *dopisi* korespondencija (123)? Korespondencijom se, osim samoga čina *dopisivanja*, obično nazivaju *pisma*, a *dopis* u hrvatskome standardu ima danas značenje službenoga dokumenta. Zašto se mučiti između *kradljivca*, *kradca* i *tata* kada imamo *lopova/lupeža* (178-179)? Mamić se poveo za Akademijinim rječnikom prema kojemu je kradljivac jednokratni počinitelj, jer označuje osobu kojoj je navada krasti, kradljivu osobu. Iz ovoga vrlo nespretna tumačenja moglo bi se zaključiti da sufiks *-ljiv* u hrvatskome ne označuje trajnu već povremenu osobinu, a to nije točno (npr. *ptice grabljivice*). Jedan mađarizam u hrvatskome za nečastan posao (*lopov*) i nije tako loše rješenje, napose kada se ponešto znade o

raširenosti i starini te tuđice u hrvatskome jeziku i načelnomu Mamićevu stajalištu da tuđice ne treba na silu izgoniti iz hrvatskoga. Ima ih koje su upravo nezamjenjljive. Uostalom, nije se teško složiti s Jagićem da "čistoća i originalnost jezika ne biva od pojedinih riječi nego od valjanoga skladanja riječi u rečenice i fraze". A tu će hrvatski savjetodavci imati što reći!

I na kraju želim istaknuti još jednu vrlinu ove Mamićeve knjige, točnije, nje-

zina pisca. I onda kada se ne slaže sa časnim i manje časnim prethodnicima, Mamić ne ide na čovjeka. On je uvijek isključivo u predmetu i pokušava izboriti svome stajalištu mjesto pod suncem, a da pritom ne unizi i ne povrijedi neistomišljenika. Danas je, na žalost, takvih pisaca među našim jezikoslovcima sve manje pa ih upravo stoga valja posebno cijeniti i (*po*)štovati.

Nataša Bašić

VIJESTI

28. GODIŠNJA KONVENCIJA AMERIČKIH SLAVISTA 1996.

Američka udruga za unaprjeđivanje slavenskih studija (American Association for the Advancement of Slavic Studies - AAASS) održava svake godine svoju konvenciju u jednome od većih američkih gradova. Tu se skupi nekoliko tisuća sudionika. Europsko shvaćanje slavistike tu ne vrijedi, tako da na tim konvencijama sudjeluju ne samo filolozi jezičnoga i(li) književnog usmjerenja i samo usputno povjesničari i etnolozi, kao što je to uobičajeno na slavističkim kongresima, nego svi koji se bave bilo kojim predmetom vezanim uz slavenski svijet: politolozi, sociolozi, proučavatelji religija, opće kulture i svih umjetnosti (film, glazba, kazalište, likovne umjetnosti), pravnih tradicija Varšavskog pakta, i slično, a i udjel povjesničara i folklorista veći je nego na međunarodnim slavističkim kongresima (posljednji

1993. u Bratislavi, sljedeći 1998. u Krakovu).

AAASS sastoji se zapravo od stručnih udruga određenih ili narodom na koji se odnosi problematika pojedine udruge (postoje tako ruska, ukrajinska, poljska, češka, slovenska i druge nacionalne slavenske, ali uz njih ne samo litavska i letonska nego i mađarska, estonska udruga, koje također funkcioniraju i u okviru AAASS), ili samom tematikom ("sovjetolozi", proučavatelji "Lagera" i slično). Odgovarajuća hrvatska udruga naziva se Association for Croatian Studies. Te udruge organiziraju skupne i pojedinačne nastupe na konvencijama, što onda vodstvo AAASS samo složi u program godišnje konvencije. Troškove gotovo svih nastupa snose pojedinačne udruge, koje su često i obilno financirane iz odgovarajućih zemalja (naravno, ne i hrvatska udruga), a za preostale nastupe troškove snose ustanove iz kojih sudionici dolaze.